

Yttrande över betänkandet Framtidsval - karriärvägledning för individ och samhälle (SOU 2019:4)

Lärarnas Riksförbund har givits möjlighet att yttra sig över rubricerat betänkande.

Sammanfattning och övergripande synpunkter

Lärarnas Riksförbund har länge efterfrågat en statlig utredning som tar ett helhetsgrepp på hur vi kan lyfta studie- och yrkesvägledningen i Sverige. Jämfört med övriga delar av skolväsendet har området länge varit styvmoderligt behandlat och nödvändiga reformer har uteblivit. Vi delar därför till fullo utredningens ambition om att det nu är tid för mer genomgripande förändringar och instämmer i att utredningen lagt ett antal viktiga och värdefulla förslag som, om de genomförs, kan göra verklig skillnad. Förbundet anser dock att utredningen hade behövt våga gå längre och lagt fler förslag för att lyfta studie- och yrkesvägledarprofessionen. Utan välutbildade studie- och yrkesvägledare kommer många av de bra förslag utredningen lägger inte få tillräcklig, om ens någon, effekt lite i verksamheterna och för eleverna.

Lärarnas Riksförbund tillstyrker att

- Elevernas tillgång till studie- och yrkesvägledning ska tydliggöras och förstärkas. Förbundet anser dock att förslaget borde innefatta nationellt reglerade miniminivåer av timmar.
- Studie- och yrkesvägledarnas uppgifter ska tydliggöras i skollagen. Förbundet anser dock att utredningen behövt lägga ett skarpt förslag om krav på studie- och yrkesvägledarexamen för att få anställas utan tidsbegränsning.
- Framtidsval ska införas i grundskolan men anser att minst 20 timmar borde förlagts till mellanstadiet samt att ikraftträdandet sker först efter en längre övergångsperiod för att kunna säkerställa att tillräckligt många utbildade studie- och yrkesvägledare med goda förutsättningar finns inom grundskolan.
- Garanterad tid för Framtidsval tas från Elevens val och att uppgifter om elevens deltagande i framtidsval ska dokumenteras i betygsdokumenten.
- Huvudmannen ska ha en plan för studie- och yrkesvägledningen.

- Skolverket ska genomföra en översyn av läroplanerna men då i enlighet vad förbundet efterfrågar.
- Arbetsförmedlingens instruktion bör ändras men först när oklarhet kring myndighetens framtida roll försvunnit.
- Skolverkets instruktion bör ändras i syfte att kunna erbjuda mer stöd till huvudmännen.
- Det tas fram kompetensutvecklingsinsatser för lärare och rektorer men vill understryka vikten av att dessa för lärarnas del är frivilliga och utformade för att stärka lärarnas ämnesundervisning. Förbundet vill i sammanhanget poängtera vikten av att rollfördelningen i arbetet med studie- och yrkesvägledningen är tydlig. Olika personalkategorier har olika roller givet sin utbildning, kompetens och sitt ansvar enligt styrdokumentet.
- Att studie- och yrkesvägledning bör ingå i befattningsutbildningen för rektorer.
- Fler möjligheter att utbilda sig till studie- och yrkesvägledare tas fram och att en översyn av grundutbildningen genomförs under förutsättning att krav och kvalitet upprätthålls och förstärks.
- Skolverket bör få ett uppdrag om att ta fram digitala vägledningsverktyg.

Lärarnas Riksförbund avstyrker att

- Benämningen studie- och yrkesvägledning ska ändras till karriärvägledning, liksom att studie- och yrkesvägledare ska benämnas karriärvägledare.
- Stärkt karriärvägledningperspektiv införs i kursplaner i grundskolan och motsvarande skolformer.
- Stärkt karriärvägledningperspektiv införs i ämnesplaner (sammhällskunskap) i utbildningen på gymnasial nivå.
- Det förs in karriärperspektiv i examensbeskrivningarna för lärarutbildningarna.

Lärarnas Riksförbund föreslår att

- Det införs ett krav i skollagen på studie- och yrkesvägledarexamen för att få anställas utan tidsbegränsning som studie- och yrkesvägledare . På sikt bör detta följas av att det införs ett krav på legitimation för studie- och yrkesvägledare.
- Det införs ett riktmärke (eller nyckeltal) för hur många elever en studie- och yrkesvägledare som mest ska behöva ansvara för.
- Det införs en nationellt reglerad miniminivå av timmar för individuell vägledning i grund- och gymnasieskolan.
- Arbetsgivarna och staten gemensamt satsar på bättre arbetsvillkor och löneutveckling i syfte att rekrytera och behålla studie- och yrkesvägledare i

- skolväsendet, bland annat genom ett statligt löneflyft för studie- och yrkesvägledare.
- Staten utreder och inför ett nationellt reglerat system för fortbildning och kairiärmöjligheter för studie- och yrkesvägledare.

Förbundets närmare synpunkter på utredningens förslag och bedömningar följer den ordning de presenteras i kapitel 10 och 12 i betänkandet.

10.2 Benämningen studie- och yrkesvägledning ska ändras

Lärarnas Riksförbund avstyrker förslaget om att förändra benämningen (vilket även innefattar förändrad benämning på befattningen studie- och yrkesvägledare).

Det är svårt att se hur en förändring av benämningar på allvar skulle bidra till att stärka studie- och yrkesvägledarprofessionen och studie- och yrkesvägledningen som helhet. Förbundet har inte heller märkt av det skulle finnas starka önskemål bland våra medlemmar för en sådan förändring. Studie- och yrkesvägledning är inarbetat som begrepp och mer adekvat att använda när vi pratar om skolväsendet och barn och elever. Ett av utredningens huvudargument för förändringen är att begreppet karriär används internationellt och i stora delar av forskningen. Enligt förbundets uppfattning är detta inte ett tillräckligt starkt argument eftersom studie- och yrkesvägledning som verksamhet i skolan riktar sig till barn och unga. Skolämnen har heller inte alltid namn som motsvaras av hur berörda kunskapsområden benämns inom akademien (t.ex. samhällskunskap som ju inkluderar innehåll från olika vetenskapliga discipliner).

Lärarnas Riksförbund instämmer däremot i förslaget att tydliggöra skillnaden mellan individuell och generell vägledning. Detta skulle kunna vara en begreppsförändring som kan ge positiv effekt via skollagsreglering och att det kopplas till att endast en studie- och yrkesvägledare ska få utföra individuell vägledning, under förutsättning att det rör sig om en utbildad studie- och yrkesvägledare med examen. Det kan också bidra till att tydliggöra att lärarnas roll är att via sin ämnesundervisning tillföra kunskaper som bidrar till elevernas kunskapsbas vad gäller inte minst arbetsmarknadsfrågor.

10.3 Elevernas tillgång till karriärvägledning ska tydliggöras och stärkas

Lärarnas Riksförbund tillstyrker förslaget men anser att utredningen hade behövt gå längre och föreslå en minsta garanterad tid i timmar för den individuella vägledningen.

Bristen på både likvärdighet och behovsanpassning är ett problem när det gäller studie- och yrkesvägledningen i dag. Förbundet anser därför att en miniminivå av

timmar för individuell vägledning behöver reserveras för mellanstadiet och högstadiet, vilket bör regleras nationellt i likhet med dagens timplan för grundskolan. I likhet med förslaget om Framtidskunskap bör man dock överväga att låta ett sådant krav träda i kraft senare för att kunna åtgärda bristen på utbildade studie- och yrkesvägledare. Förbundet anser att detta måste kombineras med förslag som förbättrar förutsättningarna för studie- och yrkesvägledare att få hållbara tjänster. Ett riktmärke (eller nyckeltal) för hur många elever en studie- och yrkesvägledare som mest ska behöva ansvara för behöver införas. Det kan bidra till att skapa en rimligare arbetssituation för många vägledare, inte minst i grundskolan, och därmed bättre kvalitet och långsiktighet. Utredningen avfärdar tanken på att införa en minsta garanterad tid för vägledning med argumentet att en mininivå lätt blir normen och att det elever som är i behov av mer riskerar bli utan. Förbundet delar inte den uppfattningen utan anser att samma argumentation som gäller garanterad undervisningstid i olika skolämnen kan tillämpas här. Utan en tydlig timreglering så blir "golvet" ofta väldigt lågt, vilket vi tyvärr har exempel på från inte minst undervisningstid till kurser i gymnasieskolan. Självklart kan också ett garanterat antal timmar kombineras med en reglering som anger att elever ska få vägledning utifrån sina behov.

10.4 Karriärvägledarens uppgifter ska tydliggöras

Lärarnas Riksförbund tillstyrker förslaget att studie- och yrkesvägledarens uppgifter ska tydliggöras i skollagen.

Däremot ifrågasätter förbundet att ingen ändring i skollagen föreslås vad gäller krav på studie- och yrkesvägledarexamen för att få anställas utan tidsbegränsning som studie- och yrkesvägledare. Förbundet anser att ett sådant förslag måste läggas fram om man menar allvar med att långsiktigt stärka kvaliteten på studie- och yrkesvägledningen och öka attraktiviteten för studie- och yrkesvägledaryrket.

Utbildade studie- och yrkesvägledare är den enda yrkesgrupp i skolväsendet som har en gedigen utbildning i vägledningssamtal grundad på vetenskapliga vägledningsteorier, i kombination med ett opartiskt förhållningssätt och breda och djupa kunskaper om arbetsmarknaden. De är därmed experter på att vägleda och stödja elever genom det alltmer komplexa utbudet av utbildnings- och arbetsmarknadsmöjligheter. Studie- och yrkesvägledare upplever också generellt att det finns en tydlig gemensam yrkesetik som grund för sin profession, vilket inte minst kommer till uttryck i de snarlika yrkesetiska riktlinjer som både Lärarnas Riksförbund och Sveriges Vägledarförening tagit fram. Sammantaget utgör därför de utbildade studie- och yrkesvägledarna en stark och tydligt definierad profession. Detta utgör i sig en grundläggande kvalitetssäkring av syv-verksamheten.

Precis som med införandet av lärarlegitimationen så anser alltså förbundet att ett krav på studie- och yrkesvägledarexamen är helt nödvändigt om man menar allvar med att stärka studie- och yrkesvägledningen. Lärarnas Riksförbund är väl medvetet om den allvarliga brist på vägledare som finns och tros öka (se bland annat förbundets rapport *Studie- och yrkesvägledare behöver utvecklings- och karriärmöjligheter*, 2019). Men om man på allvar vill lyfta studie- och yrkesvägledningens kvalitet och status behöver man tänka långsiktigt och lyfta professionen. Det finns ett massivt stöd för ett examenskrav bland förbundets medlemmar samtidigt som det är oroande att många överväger att lämna skolan på grund av brist på utvecklings och karriärmöjligheter. Lärarnas Riksförbund anser därför att regeringen åtminstone bör gå fram med ett skarpt förslag om krav på examen i kombination med en övergångsperiod som ger möjlighet för de som saknar examen att skaffa sig den. På längre sikt bör detta följas av att det införs en yrkeslegitimation för studie- och yrkesvägledare.

10.5.1 Framtidsval ska införas i grundskolan och motsvarande skolformer

Lärarnas Riksförbund tillstyrker förslaget men vill att ikraftträdandet skjuts upp till dess fler studie- och yrkesvägledare kunnat rekryteras till grundskolan och att dessas arbetsvillkor och förutsättningar i övrigt (inte minst tidsmässiga) förbättrats.

Givet bristen på studie- och yrkesvägledare är det inte rimligt att förslaget ska träda ikraft redan 2022. Utredningen uppger att det kommer krävas minst 450 nya studie- och yrkesvägledare (heltidstjänster) för att kunna genomföra reformen. Utöver att dessa behöver komma på plats krävs också att de befintliga vägledarna behöver befrias från administrativa uppgifter som inte har en självklar koppling till kärnuppdraget, såsom administration av prao och arbete med antagning. Många huvudmän kan dessutom behöva ställa om sin organisation, särskilt om man valt att organisera all studie- och yrkesvägledning centralt i en gemensam organisation. I sammanhanget är det viktigt att framhålla att det som ska inom ramen för Framtidsval inte handlar om undervisning i formell bemärkelse utan vägledning i vid bemärkelse.

10.5.2 Garanterad tid för framtidsval

Lärarnas Riksförbund tillstyrker förslaget men med tillägget att 20 timmar bör reserveras för mellanstadiet. Det finns goda skäl att detta kunskapsområde introduceras tidigare i elevens utbildning i syfte att bygga upp deras kunskaper och, i kombination med individuell vägledning redan i mellanstadiet, utveckla elevernas valkompetens. En stark kritik mot dagens studie- och yrkesvägledning i grundskolan är ju att den introduceras sent och med bristande likvärdighet.

10.5.3 Uppgifter om elevens deltagande i framtidsval ska dokumenteras i betygsdokumentet

Lärarnas Riksförbund tillstyrker förslaget. Eftersom det inte är undervisning i formell bemärkelse som ska bedrivas inom ramen för Framtidsval och det är en studie- och yrkesvägledare som ska ansvara för området, instämmer förbundet i att betyg inte bör sättas. Samtidigt är det viktigt att deltagande är obligatoriskt, vilket innebär att förbundet delar den argumentation som ligger till grund för utredningens förslag.

10.5.4 Stärkt karriärvägledningsperspektiv i grundskolan och motsvarande skolformer

Lärarnas Riksförbund avstyrker förslaget. Om Framtidsval införs (och timmar för det även förläggs i mellanstadiet) bör det enligt förbundets bedömning vara tillräckligt. Det finns inget som hindrar att studie- och yrkesvägledare och lärare ändå kan samverka, om det finns beröringspunkter mellan innehållet i Framtidsval och det centrala innehållet i olika ämnen. Att däremot föra in nytt centralt innehåll och karriärvägledningsperspektiv i kursplanerna är däremot problematiskt på grund av inte minst stoffträngsel. Lärarna behöver inte mer innehåll att förhålla sig till utan måste få fokusera på sina ämnen. Förbundet har svårt att se att detta skulle landa väl hos majoriteten av de berörda lärarna (utredningen har heller inte tillfrågat berörda lärare i sitt arbete). Utöver ovanstående skulle det krävas mycket tid och fortbildning för lärarkåren att hantera det nya innehållet.

10.5.5 Stärkt karriärvägledningsperspektiv i utbildningen på gymnasial nivå

Lärarnas Riksförbund avstyrker förslaget. Precis som i grundskolan lider många av ämnesplanerna i gymnasieskolan av stoffträngsel och för lite undervisningstimmar (det saknas i dag en timplan per ämne). Samhällskunskap är ett av de ämnen där detta utgör ett stort problem, inte minst i de kortare 50-poängskurser som läses av elever på yrkesprogrammen. Att det omfattande centrala innehållet i dag utgör ett problem för många samhällskunskapslärare bekräftas inte minst i Skolverkets utvärderingar av skolreformer (set.ex. Skolverkets rapport *Utvärdering av den nya betygsskalan samt kunskapskravens utformning*, 2016). Lärarnas Riksförbund anser att det i stället är angelägnare att reglera minimitid för individuell vägledning i utbildning på gymnasial nivå.

10.7 Uppdrag till Skolverket om översyn av läroplanerna

Lärarnas Riksförbund tillstyrker förslaget men anser att uppdraget ska inkludera de delar där förbundet instämmer med utredningens övriga förslag samt en större översyn av målen och rollfördelningen när det gäller studie- och yrkesvägledningen. Det behövs skapas tydligare nationella målsättningar för studie- och yrkesvägledningen, vilka behöver komma till uttryck i läroplanerna inledande kapitel.

10.8 Huvudmannen ska ha en plan för karriärvägledning

Lärarnas Riksförbund tillstyrker förslaget men är av uppfattningen att de nationella målen för studie- och yrkesvägledningen också behöver tydliggöras i kombination med en tydlig rollfördelning i skollag och läroplaner när det gäller vem som ska ansvara för vad i arbetet med studie- och yrkesvägledningen. Utan en sådan förändring av det nationella regelverket finns det risk att kravet på att huvudmannen ska ha en plan i praktiken blir verkningslöst.

10.9 Ändring av Arbetsförmedlingens instruktion

Lärarnas Riksförbund tillstyrker förslaget samtidigt som förbundet anser att dagens osäkerhet kring Arbetsförmedlingens fortsatta roll och uppdrag först behöver klaras upp innan en förändring beslutas.

10.10 Ändring av Skolverkets instruktion

Lärarnas Riksförbund tillstyrker förslaget men vill på sikt se ett kraftfullt ökat statligt ansvar för skolan. Alla olika typer av insatser som går ut på att staten ska hjälpa och stödja huvudmännen måste i realiteten ses som ett symptom på att dagens system för huvudmannaskap inte fungerar och att en förändring i riktning mot ett statligt huvudmannaskap för skolan måste genomföras. Endast på detta sätt kan styrkedjan tydliggöras och ansvarsförhållandena i skolan bli transparenta och ändamålsenliga.

10.11 Kompetensutvecklande insatser samt stärkt karriärvägledningssperspektiv i högskolornas examensbeskrivningar för lärarutbildningarna

Lärarnas Riksförbund anser det är viktigt att rollfördelningen när det gäller arbetet med studie- och yrkesvägledningen är tydlig. Olika personalkategorier har olika roller givet sin utbildning, kompetens och sitt ansvar enligt styrdokumentet. Rektorer har ett avgörande ansvar för att studie- och yrkesvägledningen ska fungera i skolan, vilket gör det naturligt att skolledare behöver kontinuerligt kompetensutveckla sig inom området. Lärarnas huvudsakliga bidrag handlar dock om att via sin ärnnesundervisning bidra med kunskaper som kan underlätta elevers studie- och yrkesval men har rimligen inget ansvar för själva vägledningen. Det ligger på studie- och yrkesvägledarna. Förbundet har inget att invända mot att det tas fram kompetensutvecklingsinsatser för lärare men det är i så fall viktigt att de är frivilliga och nära kopplade till lärarnas ämnen. Kompetensutveckling kan alltså bidra till att öka kunskapen och medvetenheten kring vikten av studie- och yrkesvägledning som ett ansvar för fler än enbart studie- och yrkesvägledarna. Förbundet saknar däremot ett skarpt förslag om förstärkta och långsiktiga fortbildningsmöjligheter för studie- och yrkesvägledare (senedan).

Lärarnas Riksförbundet avstyrker förslaget om att föra in karriärperspektiv i examensbeskrivningarna för lärarutbildningen. Det är viktigt att tydligt skilja på vad en studie- och yrkesvägledare respektive lärare behöver för kompetens givet skolans uppdrag. Lärarna bidrar i första hand med sin ämneskompetens och sin pedagogiska kompetens och studie- och yrkesvägledarna är experter på vägledning i snäv och vid bemärkelse. I dag innehåller också examensbeskrivningarna för lärarutbildningarna redan väldigt många mål och krav och om dessa ska justeras ytterligare bör det rimligen istället handla om att förstärka innehåll kring till exempel ämnesmetodik och ledarskap. Däremot kan det vara rimligt att fortbildning för lärare kring karriärperspektiv kan hanteras inom ramen för ett professionsprogram och då som valbara kurser för de lärare som undervisar i ämnen med anknytning till området.

Lärarnas Riksförbund instämmer i utredningens bedömning att befattningsutbildningen för rektorer bör innehålla moment om arbetet med studie- och yrkesvägledning. Det kan bidra till att öka kunskapen hos den grupp som enligt läroplanerna har det centrala ansvaret för att kvalitativ studie- och yrkesvägledning erbjuds eleverna och att studie- och yrkesvägledarna ges goda förutsättningar att bedriva vägledning.

10.12 Fler möjligheter att utbilda sig till karriärvägledare och en översyn av grundutbildningen

Lärarnas Riksförbund tillstyrker förslagen. För att komma till rätta med bristen på examinerade studie- och yrkesvägledare och öka personaltätheten (inte minst i grundskolan) behöver studie- och yrkesvägledarutbildningen byggas ut med fler utbildningsplatser. Till skillnad från lärarutbildningen finns ett gott söktryck till utbildningarna och därmed reell potential att bygga ut dessa. Det förutsätter dock att regeringen tillför tillräckliga resurser till de lärosäten som erbjuder Studie- och yrkesvägledarprogrammet så att en utbyggnad inte sker på bekostnad av kvaliteten. Utredningens förslag om att satsa på kortare kompletterande utbildningar som leder till en studie- och yrkesvägledarexamen samt förmånliga studievillkor är även dessa steg i rätt riktning.

Lärarnas Riksförbund anser dock att utredningens förslag måste kompletteras med fler åtgärder. Det gäller inte minst insatser för att behålla de studie- och yrkesvägledare som i dag arbetar inom skolan och för att locka tillbaka de som lämnat skolan. Här ligger ett stort ansvar på både arbetsgivarna och staten. Vår bedömning är att det primärt handlar om att arbetsgivarna, precis som när det gäller lärarna, måste kunna erbjuda bättre lön, arbetsvillkor och utvecklingsmöjligheter. Men även staten kan göra mer. Utöver ett statligt löneyft för studie- och yrkesvägledare och ett nationellt system för fortbildning och karriärmöjligheter (se nedan) kan till exempel en statlig kampanj om studie- och yrkesvägledaryrket, i likhet med den för lärare, övervägas som en av flera nödvändiga åtgärder.

10.13 Uppdrag till Skolverket om digitala vägledningsverktyg

Lärarnas Riksförbund tillstyrker förslaget och delar utredningens resonemang. Samtidigt vill förbundet markera vikten av att införandet av en sådan nationell plattform inte får leda till att eleverna berövas möjligheten att träffa en studie- och yrkesvägledare rent fysiskt. Risken finns att vissa huvudmän frestas spara in på den egna vägledningen och istället väljer att erbjuda eleverna "fjärrvägledning".

12. Konsekvenser av utredningens förslag

Lärarnas Riksförbund anser att utredningens beräkning, vad gäller de finansieringsbehov för kommunerna som förslagen medför, är bristfällig. Utredningen beräknar att kommunerna kommer behöva tillföras knappt 16 miljoner kronor årligen under de första tre åren. Men utredningen föreslår så vitt förbundet kan bedöma inga nya medel utan anser att skolhuvudmännens kostnader samt kostnaden avseende Skolverkets uppdrag ska finansieras genom en samordning av de resurser som redan har anslagits till en likvärdig skola. Utredningen bedömer till exempel att införandet av Framtidsval inte kommer innebära utökade kostnader eftersom tiden tas från Elevens val. Men man har inte beräknat vad det kommer kosta för kommunerna när det gäller förändrade tjänster för studie- och yrkesvägledare, mer planeringstid och att andra personalkategorier rimligen måste ta över till exempel administration för att frigöra tid för vägledarna att bedriva Framtidsval. Utredningen beräknar att det behövs 450 nya heltidstjänster för att täcka det behov av vägledare som uppstår i grundskolan om Framtidsval införs. Enligt utredningens egen beräkning kostar en årsanställning för en studie- och yrkesvägledare 630 000 kronor inklusive sociala avgifter, vilket innebär en total årlig kostnad om cirka 283 miljoner kronor. Förbundet bedömer att det orimligt att denna kostnad kan hanteras genom effektiviseringar i form av att tid försvinner från Elevens val (som ju som regel utförs av lärare).

Förslag från Lärarnas Riksförbund

Satsa på fortbildning och karriärmöjligheter

Mot bakgrund av den brist på utbildade studie- och yrkesvägledare som råder i dag är det enligt förbundet hög tid att staten går in och skapar bättre förutsättningar för professionsutveckling för studie- och yrkesvägledare. Förbundet föreslår därför att utformningen av ett nationellt reglerat system för fortbildning och karriärmöjligheter, det vill säga ett professionsprogram, skyndsamt utreds. Med fördel kan inspiration hämtas från förslaget till ett professionsprogram för lärare och skolledare som lämnades 2018 av den statliga utredningen *Bättre skola genom mer attraktiva sko/professioner*, inte minst när det gäller hur man i nationella författningar kan säkra rätten och möjligheterna till fortbildning och olika karriärsteg som kan vara möjliga att uppnå under yrkeslivet.

Ett statligt löneyft för studie- och yrkesvägledare

Det har inte, till skillnad mot för lärarna, genomförts något statligt löneyft för studie- och yrkesvägledare. Enligt förbundets bedömning kommer det på sikt påverka löneutvecklingen negativt jämfört med andra personalkategorier i skolan, inte minst lärarna. Detta behöver rättas till. Förbundet vill därför se ett statligt löneyft även för studie- och yrkesvägledare i syfte att få fler att vilja bli vägledare och kunna behålla de som redan arbetar i skolan. Ett sådant löneyft skulle på sikt kunna integreras i det nationella fortbildnings- och karriärsystem förbundet vill se.

Stockholm 27 maj 2019

LÄRARNAS RIKSFÖRBUND

0

Åsa Fahlen
Förbundsordförande

Johan Linder
Utredare